

поради тощо; лексика із відповідним семантичним наповненням та емоційно релевантні граматичні форми і конструкції; засоби експресії.

Їх валідність забезпечується апелятивною функцією (реалізується у вимогах канонічності, правилах презентації тексту, його композиції, місці в ритуалі тощо), завдання якої вплинути на адресата з метою отримання результату, та метамовною функцією, яка визначає істинність мовленнєвого акту й забезпечує механізми адекватної передачі та оцінки інформації. Роль останньої виконують особливі стани, що асоціюються з молитвою (емоційні, розширеної чи звуженої свідомості).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту / [в укр. пер.] – К.: Видання Київської Патріархії УПЦ Київського Патріархату, 2009. – 1416 с.;
2. Библейская энциклопедия [репр. изд. 1891 г.] / [труд и издание архимандрита Никифора]. – М.: Терра, 1990. – 904 с.;
3. Библейский богословский словарь / [под. ред. священника В.Михайловского]. – М.: Изд-во Свято-Владимирского братства, 1995. – 568 с.;
4. Брюггеман У. Великие молитвы Ветхого Завета / Уолтер Брюггеман. – М.: Эксмо, 2009. – 224 с.;
5. Молитовник. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2009. – 507 с.;
6. Мусхелишвили Н.Л. Некоторые замечания к психологии молитвы: когнитивный аспект / Н.Л.Мусхелишвили, Ю.А.Шрейдер // Московский психотерапевтический журнал. – 1998. – № 1. – С.24 – 46.;
7. Прохвятилова О.А. Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи: Монография / Ольга Александровна Прохвятилова. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1999. – 364 с.;
8. Поміч Пресвятої Богородиці: перед якими іконами Пресвятої Богородиці молитися в різних потребах. З історичним описом та молитвами до кожної ікони / [автор і складач, релігієзнавець Калінін А.В.]. – Б.м.: «Церковна майстерня», б.р. – 104 с.;
9. Пуряева Н. Словник церковно-обрядової термінології / Наталя Пуряева. – Львів: Свічадо, 2001. – 160 с. Режим доступу : <http://www.etymonline.com/>. – Р.1340.;
10. Христианство: энциклопедический словарь: [в 3-х т.] / [ред. кол.; С.С.Аверинцев (гл. ред.) и др.]. – М.: «Большая российская энциклопедия». – Т. 2. – 1995. – 671 с.;
11. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика / Роман Якобсон // Структурализм: «за» и «против»: Сб.статей. – М.: Прогресс, 1975. – С.193 – 230.

Кобилецька Л. (Львів, Україна)

Фразеологізм як одиниця номінації

(на матеріалі чеських фразеологізмів на позначення часових та просторових відношень)

У статті розглядаються особливості семантики чеських фразеологізмів на позначення часових та просторових відношень. Унаслідок проведеного дослідження обраної групи ФО робиться висновок про те, що фразеологізми виконують важливу номінативну функцію, беруть участь у членуванні оточуючого нас світу.

Ключові слова: номінація, фразеологізм, семантика, значення.

В статье рассматриваются особенности семантики чешских фразеологизмов для обозначения временных и пространственных отношений. В результате проведенного исследования выбранной группы ФО делается вывод о том, что фразеологизмы выполняют важную номинативную функцию, участвуют в членении окружающего нас мира

Ключевые слова: номинация, фразеологизм, семантика, значение.

The article discusses the features of semantic of Czech phraseologisms, which denote temporal and spatial relations. As a result of the study selected group phraseological units conclusion is made about that phraseologisms have important nominative function, participate in division world around us.

Key words: nomination, phraseological units, semantics, meaning.

Одним із шляхів творчого пізнання світу виступає номінація як процес творення і надання назв пізнаним і виокремленим фрагментам дійсності, установлення відношень позначеного і позначуваного між певною мовною одиницею і відповідним предметом (явищем, ознакою). Результатом цього процесу є система назв [16, 385]. При когнітивному підході номінація розглядається як діяльність, пов'язана з виникненням і перетворенням певних інформаційних структур, що виникають унаслідок пізнавальної діяльності людини та відображення реальних предметів чи явищ у її свідомості. Сучасна теорія номінації є результатом тривалих досліджень таких науковців, як Н. Арутюнова, Є. Азнаурова, В. Васильєв, Т. Вільчинська, В. Заботкіна, Н. Клименко, Л. Лещова, А. Мамрак, О. Тараненко та ін. У процесі номінації дослідники виділяють різні етапи та фактори породження нового слова (В. Васильєв, Л. Лещова, В. Заботкіна).

На думку О.С. Кубрякової, номінація – це називання предметів і ситуацій за допомогою мовних засобів, закріплення за певним референтом того чи іншого соціального знака. Номінація є комплексним мовленнєво-мисленнєвим процесом, що має як логіко-гносеологічні, біологічні, соціальні, фізіологічні, так і власне мовні основи [5, 44]. До основних способів номінації належать: 1) словотворення, тобто утворення нової мовної одиниці за певними словотвірними моделями; 2) семантична транспозиція, яка включає метафоризацію та метонімізацію, тобто утворення номінативної одиниці шляхом трансформації наявної одиниці мови, при цьому матеріальний вигляд одиниці не змінюється, з'являються лише нові значення; 3) запозичення іншомовних номінативних одиниць.

В лінгвістичній літературі розрізняють первинну і вторинну номінацію. Під первинною номінацією розуміють “співвіднесення відображуваного у свідомості фрагмента позамовного ряду і звукоряду, що вперше отримує функцію найменування” [17, 98]. Термін “вторинна номінація” вчені трактують по-різному. З одного боку, вторинну номінацію розглядають як процес “надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою або як трансформацію попередньої назви

об'єкта" [10, 385 – 387]; з іншого– як використання матеріальної оболонки уже наявної одиниці як назви іншої реалії, яке супроводжується появою в її семантичній структурі нового значення [12, 336 – 337]. Способи вторинної номінації розрізняють залежно від механізму отримання знаком нових значень і від характеру співвідношення “ім'я – денотат”. Вторинна номінація у свою чергу поділяється на автономну (самостійну) та неавтономну (синтагматично зумовлену); метонімічну й метафоричну [9, 141]. В основі всіх видів вторинної номінації лежить асоціативний характер людського мислення. В актах вторинної номінації встановлюються асоціації за подібністю або за суміжністю між деякими властивостями елементів позамовного ряду і властивостями нового позначуваного. Вторинна номінація, у більшості випадків, відбувається як метафоризація.

О. О. Потебня пише: “Метафора – перенесення стороннього слова (тобто слова з іншим значенням) стосовно значення нового: а) або від роду до виду, г) або за відповідністю (схожістю), а) (і б) – синекдоха, в) – метонімія, г) – метафора в тісному смислі” [7, 260].

Метафоризація є результатом переносу знака за подібністю двох понять і ґрунтується на спільній семі (основі порівняння), тобто людина порівнює два предмети, бачить між ними схожість і поширює назву першого предмета також і на другий.

Отже, вторинна номінація, тобто “використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування” [11, 336], в результаті якого утворюються одиниці вторинної номінації, є одним із шляхів відображення людиною навколишнього середовища за допомогою існуючих мовних одиниць.

Фразеологізм розглядають як одиницю “непрямої, вторинної номінації” [3, 16]. Фразеологічне значення створюється не поєднанням, а сплавом кількох найменувань в єдине ціле внаслідок переосмислення лексичних значень слів-компонентів, і відповідає вторинності номінації мовного відтворення фразеологізмами дійсності.

Фразеологічне значення неоднозначно трактується мовознавцями. Одні вчені розглядають фразеологію як систему одиниць експресивного плану, тобто в семантичній структурі фразеологічного значення першочергову роль, на думку лінгвістів, відіграє емоційно-експресивний елемент. Так, В. М. Мокієнко вважає, що експресивність є категоріальною ознакою фразеологізму [6, 173]. Цю думку поділяє і О.Л.Добриднева, яка зазначає, що саме фразеологізми характеризуються спроможністю “опосередковано, образно, а, відповідно, і експресивно позначати якості соціально-психічного життя людини, а також надавати цим якостям значеннєву позитивну і негативну оцінку” [4, 99]. Експресивність – це “сама інтенсифікована ознака” як інгерентна риса ФО, що “активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача (читача)” [18, 12].

Через фразеологію проходить не вся людська практика, а тільки ті її

сторони і грані, які вторинно відбиваються “через випукле дзеркало людських почуттів, сприймань і їх оцінок” [8, 75].

Цілком протилежний погляд має мовознавець Я. А. Баран, який стверджує, що принципово немає жодної різниці між значенням слова і значенням фразеологізму, хоч кожному з них притаманні свої особливості [1]. У значенні фразеологізму вчений розглядає два інгредієнти: предметно-логічний та експресивний. Фразеологізми не просто позначають поняття, виражають предметно-логічне значення, а доповнюють його відповідною характеристикою предметів, процесів, явищ тощо. Мовознавець І.М.Тепляков поділяє ФО залежно від їх функціональної значущості на конкретизуючі (денотативно-сигніфікативний тип значення), які містять у семантиці додаткові ознаки, тобто конкретизують та уточнюють наші знання про предмет та інтенсифікуючі (сигніфікативно-денотативний тип значення), які не несуть додаткової інформації про предмет або явище, а відображають лише їх основну понятійну значущість [14, 41 – 47]. В подальших дослідженнях науковець двосторонньо трактує семантичну сутність ФО: на рівні визначення значення за сигніфікатом (семасіологічний, системний підхід) і на рівні визначення значення за денотатом (ономасіологічний, функціональний підхід) [13, 394 – 404].

Отже, фразеологізми слугують нам лише окрасою мови, тобто передають наші почуття, оцінку сприйняття дійсності тощо, чи, все-таки, несуть важливу номінативну функцію, беруть участь у членуванні реалій оточуючого нас світу?

Пропонована стаття передбачає на матеріалі чеських фразеологізмів на позначення часових і просторових відношень відповісти на це запитання.

Завдання розвідки – проаналізувати семантику зазначених ФО та з'ясувати їхню роль у мові.

Нам невідомі жодні дослідження з цієї проблематики на матеріалі чеської мови, - саме тому цей аспект став об'єктом нашого дослідження, адже подана тема залучає значну частину фразеологічного матеріалу, який потребує детального опрацювання. Фразеологічні одиниці і текстові приклади для цього дослідження були вибрані зі “Словника чеської фразеології та ідіоматики” [19]. Самостійними ми не вважали ФО з варіантною формою допоміжного дієслова *být* (*je / být*), зі стилістичною (*být / být*), морфологічною та лексичною варіантністю. Приклади фразеологізмів для підтвердження тієї чи іншої тези даються вибірково, які, на думку автора, найбільш яскраво відображають певне твердження.

Людське життя не можна уявити без простору і часу. Простір і час є формами організації суспільного життя. Ці два важливі параметри матеріального світу відображаються у нашій свідомості у всіх категоріях простору і часу, і знаходять свою актуалізацію в мові, в якій закріплені результати пізнавальної діяльності людини.

Розуміння простору і часу є антропоцентричним, що відображається в мовній картині світу, адже мова пов'язана з реальним життям саме через перцептуальний

світ, тому мовний час і простір є відображенням саме перцептуального.

Поняття “Час” ми розглядаємо як сукупність часових відношень на позначення тривалості та черговості подій. Диференційними ознаками ФО відбору їх до семантичного поля “Час” є відображення часових відношень за різними ознаками: інтенсивністю протікання дії, частотністю проходження дії, фазовістю протікання дії, періодизацією в часовій сегментації світу, а саме віковою періодизацією, періодизацією, пов’язаною з життям і діяльністю людини тощо. Усі ці поняття були зафіксовані у рамках досліджуваного семантичного поля “Час” та віднесені до відповідних мікрополів (семантичних груп). У свою чергу, деякі мікрополя, які володіють спектральним характером, тобто відображають різні аспекти якогось одного явища, було розбито на фразеосемантичні підгрупи: часова протяжність (довгота) протікання дії (довго-коротко); інтенсивність проходження дії (швидко-повільно); частотність протікання дії (часто-рідко); фазовість перебігу дії (початок-кінець, рано-пізно); вікова періодизація у житті людини (дитинство, молодість, старість); періодизація, пов’язана з життям і діяльністю людини (бабине літо, шлюбна ніч і т.д.); періодизація, що відбиває послідовність подій у житті людини (минуле, теперішнє, майбутнє).

Поняття “простір” охоплює дві фундаментальні риси матеріального суцього – його протяжність і місце серед інших суцього [2, 90 – 94]. Протяжність є продовженням одного і того ж суцього. Кожне тіло має три виміри протяжності: довжину, ширину і висоту. Вони визначають величину, розмір предмета. Місце – це просторова визначеність предмета стосовно інших предметів. Отже, простір розуміють як середовище, утворене відношенням речей.

Під час дослідження фразеологічних одиниць на позначення просторових відношень виявилось можливим сформувати семантичне поле та диференціювати ФО у рамках семантичного поля “Простір” на мікрополя. Для даного дослідження було обрано мікрополя відстані (далеко – близько), повсюдності (скрізь), місце перебування (Батьківщина – чужина).

Взагалі у фразеологізмах із просторовою і часовою семантикою узагальнюються поняття часу і простору, де існує людина; речі, що її оточують; події, що з нею відбуваються. ФО просторового та часового значення відтворюють особливості взаємодії людини та простору чи часу і обумовлюються суб’єктивними характеристиками, що залежать від розташування спостерігача, характеру та умов сприймання (далеко – близько, дитинство – молодість – старість, минуле – теперішнє – майбутнє тощо.). Фразеологізми на позначення часових та просторових відношень містять у семантиці деякі додаткові ознаки, які конкретизують і уточнюють наші знання про час та простір; несуть більш складну, додаткову інформацію. Такі ФО дають кількісні та якісні характеристики часових та просторових відношень. Чеські ФО на позначення часових та просторових відношень різняться відтінками значень.

Так, наприклад, поняттям “швидко” чехи пов'язують з наступними значеннями:

1) “легко, без докладення великих зусиль”: *snadno a rychle* (напр. *Vydělával peníze snadno a rychle, a proto si jich nevážil*) [19, S.II: 315];

2) “швидко”, “поспішно”, “квапливо”, “поверхово”, “побіжно”, “недосконало”: *v rychlosti* (напр. *Nemám čas, musím ještě v rychlosti vyřídit korespondenci*) [19, S.II: 295]; *levou rukou* (напр. *Bylo vidět, že se s úkolem vypořádal levou rukou*) [19, S.II: 292]; *o překot / přitrž* (напр. *Přestaň kupovat o překot, zítra je taký den*) [19, S.II: 269]; *udělat něco než bys řek švec* [19, S.III, d.II: 184];

3) “дуже швидко”, “швидкий рух, перебіг дії, події, випадку”: *rychlý spád* (напр. *Překvapil ho rychlý spád událostí*) [19, S.II: 317]; *rychlostíblesku* (напр. *Zpráva se rozšířila rychlostíblesku*) [19, S.II: 294]; *blesková rychlost* (напр. *Na rovině dosahovaly závodní stroje bleskové rychlosti*) [19, S.II: 294];

4) “шалена швидкість”: *pekelná rychlost* (напр. *Jel pekelnou rychlostí, aby uprchlíka z pelotonu dostihl*) [19, S.II: 295]; *pekelné tempo* (напр. *Pekelné tempo při pásové výrobě vyčerpávalo i mladé dělníky*) [19, S.II: 344-345];

5) “спрощення аж недбалий і пришвидшений рух при виконанні деякої роботи, діяльності”, “швидке закінчення з погляду до того, що з різних підстав вважається неважливим, недоцільним, збитковим”: *metoda žaves n. žavesova medota* (напр. *To hlášení vyřídí metodou žaves*) [19, S.II: 171]; *ušít / šít něco horkou jehlou* (напр. *Ušili ten projekt horkou jehlou, ale nic neuspíšili. Muší ho teď přepracovávat*) [19, S.III, d.I: 299]; *udělat něco z jedné vody načisto* (напр. *Dlouho se s tím nepatlal, udělal to z jedné vody načisto a podle toho to taky dopadlo*)

6) “дуже швидко”, “миттєво”, “блискавично”, “за хвилику”: *jedním / jedno karé* (напр. *Jedním karé se vraceli na nádraží, aby ještě před bouřkou stihli vlak*) [19, S.II: 129]; *na to tata* (напр. *Jak zjistil, že zájezd bude zadarmo, na to tata se přihlásil*) [19, S.II: 343]; *na to šup* (напр. *Z díry vykoukla myška, ale na to šup zase zmizela*) [19, S.II: 339]; *v cuku letu* (напр. *Ráno vypije v cuku letu hrnek kávy a pospíchá do práce*) [19, S.II: 47]; *ráz dva, raz dva* (напр. *Byl s tím hotov ráz (raz) dva*) [19, S.II: 285]; *udělat to / něco ajn cvaj / co by dup / jedna dvě / než by pět napočítal / než by pěti napočítal* [19, S.III, d.II: 217]; *udělat to / něco trapem* [19, S.III, d.II: 201]; *udělat něco v minutě* [19, S.III, d.I: 428].

7) “з максимально можливою швидкістю, інтенсивністю, зусиллям”: *plným tempem* (напр. *V posledním kole vyrazil (závodník) plným tempem vpřed*) [19, S.II: 345]; *s větrem o závod* (напр. *Taková jízda s větrem o závod dovede člověka řádně prověřit*) [19, S.II: 372];

8) “швидко”, “з докладенням великих зусиль”, “з максимальною інтенсивністю”, “із залученням усіх потенціальних сил”: *na plné obrátky / otáčky* (напр. *Průmysl, rozrušený válkou, nemohl ihned na plné obrátky produkovat*) [19, S.II: 210]; *plnou parou* (напр. *Celý kolektiv se pustil plnou parou do práce (na novém úkolu)*) [19, S.II: 230]; *na plný plyn* (напр. *Dlouho stonal, ale teď už zas pracuje na plný plyn*) [19, S.II: 242].

Справді, досліджуючи ФО на позначення швидкості проходження дії нами виявлено, що порівняно з універсальним словом *швидко*, яке містить у собі лише поняттєвий елемент смислу, його фразеологічні синоніми доповнюють і уточнюють це поняття, містять додаткові смисли. Різноманітні образи, що лежать в основі фразеологізмів, надають їм специфічних смислових відтінків.

Подібну ситуацію спостерігаємо і на інших прикладах.

Так, наприклад, аспект *послідовність подій в житті людини* репрезентований семами “минуле”, “теперішнє”, “майбутнє”. Фразеологізми на позначення минулого часу маніфестують наступні значення:

1) “дуже давно”, “віддалений часовий період”, “давні часи”, “далеке минуле”: *od věků* (напр. *Bylo tomu tak od od věků a nikdy se to nezměnilo*) [19, S.II: 368]; *od stvoření světa* (напр. *Tenhle problém tu je snad už od stvoření světa*) [19, S.II: 325]; *od nepaměti* (напр. *Ta košatá lípa na návsi tu roste od nepaměti*) [19, S.II: 201]; *daleká / dávná / šedá minulost* (напр. *V daleké minulosti pokrývaly naši zemi pralesy*) [19, S.II: 174];

2) “відносно далекий невизначений період”: *léta Páně* (напр. *Ten klobouk jsem si dala dělat už léta Páně, a vidíte, teď je zas moderní*) [19, S.II: 161]; *léta letoucí* (напр. *Už jsme se spolu léta letoucí neviděli*) [19, S.II: 161].

3) “близький часовий період в минулому”, “відносно близька минулість”: *před nedávném* (напр. *To ještě ani nemůžeš vědět, před nedávném jsme se odstěhovali*) [19, S.II: 199]; *jeden čas / jednu dobu* (напр. *Jeden čas už si spolu rozuměli, ale pak se náhle rozešli*) [19, S.II: 50].

Отже, як бачимо фразеологізми позначають не лише “минуле”, а різняться відтінками значень: “дуже давно”, “відносно далекий часовий період”, “відносно близька минулість” і виконують підсилювальну функцію.

Схожу картину спостерігаємо і на наступному прикладі. Аспект “тривалість дії” репрезентований диференційними семами “довго – коротко”. Серед ФО на позначення поняття “довго” виокремлюємо наступні відтінки значень:

а) “помірно довго”: *hodná chvíle* (напр. *Trvalo mi hodnou chvílí, než mě po těch letech poznal*) [19, S.II: 113]; *dobrou hodinu* (напр. *Velmi dlouho čekám tady dobrou hodinu, a stále nejde!*) [19, S.II: 97];

б) “доволі довго”: *drahný čas / drahná doba* (напр. *Od té události uplynul už drahý čas*) [4, S.II: 49]; *delší čas / dobu* (напр. *Je delší dobu nezvěstný*) [19, S.II: 49]; *celé noci* (напр. *Celé noci probděl u lůžka nrmocného*) [19, S.II: 205]; *(dlouho) do noci* (напр. *Dlouho do noci vysedával nad rukopisem svého románu*) [19, S.II: 205];

в) “дуже довго”: *léta letoucí* (напр. *Už jsme se spolu léta letoucí neviděli*) [19, S.II: 161]; *dlouhá / drahná léta* (напр. *Drahná léta žil v cizině*) [19, S.II: 161]; *(po / za) celý boží rok* (напр. *Jako geolog byl (po) celý boží rok v terénu*) [19, S.II: 288].

Дуже цікавою, на наш погляд, є семантика чеських ФО на позначення вікових періодів в житті людини (дитинство, молодість, старість). Такі ФО передають додаткову інформацію про зовнішній вигляд людини, риси

характеру, поведінку, душевний стан тощо.. Так, наприклад, *starість* асоціюється із фізичною і духовною слабкістю, обмеженістю, тугою за молодими літами: *mít staré / starý kosti; na stará kolena* (напр. *Přece se nebudu na stará kolena ještě učít*) [19, S.II: 136]; *mít život za sebou, nebýt / nebejt už žádný / žádněj mladík, být / bejt (už) v letech*; немічністю, занпапанням людини: *zub času* (напр. *Nikdo se nevyhne tomu, aby se na něm neprojevil zub času*) [19, S.II: 402]; *starý vích* (напр. *Nebyl to vždycky takovýhle starý vích, pamatuju ho ještě jako štramáka*) [19, S.II: 371]; близькістю до смерті: *stát nad hrobem; být / bejt / stát (už) jednou pohou v hrobě*; буркотливим характером і поведінкою; дивним, дратівливим, чудернацьким поводженням: *starý mrzout* (напр. *Časem se s ní stal starý mrzout*) [19, S.II: 186]; *starý medvěd* (напр. *Považují ho za starého medvěda, a vidá, jak se dnes rozpovídal*) [19, S.II: 170], консервативними поглядами, відставанням від сучасного світу; недбалим ставленням до своєї зовнішності: *obrostlý mechem* (напр., *U toho starého patrona obrostlého mechem, těžko s tím návrhem preražíš*) [19, S.II: 170]; *starý paprika* (напр., *Je ještě moc mladá, aby se o ní směl zajímat takový starý paprika*) [19, S.II: 230]. Часто старший жінці властиві прикметники “зла”, “сварлива”, “наклепниця”: *stará čarodějnice* (напр., *Přestaň mě už otravovat, ty stará čarodějnice*) [19, S.II: 49]; така, що поводитьься, одягається невідповідно до свого віку, як молодь, і хоче виглядати молодію: *stará nadhera* (напр., *Když se s tou svou starou nadherou objevil, každý se za nimi musel odléhnout*) [19, S.II: 192]; *stará mūra* (напр., *Ty dvě staré mury nikoho nenechají na pokoji*) [19, S.II: 187]; *starší dorostenka* (напр., *Na prknech chytaly brouz je samé starší dorostenky, nic pěkného tam neviděl*) [19, S.II: 72]; *stará škatule* (напр., *Ta jeho stará škatule se zase výmodila*) [19, S.II: 336]; нерідко старшого чоловіка зображають жадібним до любовних насолод з молодими жінками: *starý kocour* (напр., *Tak ho vidíte, kocoura starého, ještě by chtěl mladou holku*) [19, S.II: 135]; *plesnivý dědek* (вживається для характеристики старого чи підстаркуватого чоловіка із сивим волоссям, що нагадує плісень, який поводитьься невідповідно до свого віку і несе відтінок зневажливості (напр., *Že se nestydíš dělat ze sebe mladíka, když jsi zatím takovej plesnivej dědek. Dej si pokoj s děvčaty, ty jeden dědu plesnivej*)) [19, S.II: 62].

Про старість чехи говорять не лише з відтінком зневажливості, а й асоціюють цей період життя людини із шаною, повагою, гідністю, досвідченістю, мудрістю, розважливістю, самовпевненістю, благословенним віком: *vysoký / požehnaný věk* (йдеться про вік більше 60 років); *uvidět / vidět / spatřit už Abraháma* (дожити до віку 50 років); *být starý jako Abrahám; být starý jako Metuzalém; starý / ostrřelený kozák* (напр. *Jako staré kozáky nás už přece něco nevyvede z míry*) [19, S.II: 144]; *starý mazák; hodně už pamatovat; pamatovat už nějaký / nějakej ten pátek / mnoho pátků* (напр. *Už přece pamatuju nějaký ten pátek, ale s takovým podrazem jsem se ještě neseikal*) [19, S.II, d.I: 629]. Нерідко про старість сповіщає сивина, яка

асоціюється у чеській мові здебільшого із шанобою, повагою: *mít jíní na hlavě, mít stříbro ve vlasech, prokvetlé vlasy*.

Серед молодих років у житті людини чехи виділяють наступні етапи:

а) період навчання у школі: *mládež školou povinná* (напр., *Mládež školou povinná se této akce může zúčastnit jen v doprovodu rodičů*) [19, S.II: 179];

б) етап підготовки до фахової, професійної діяльності, роботи: *učednická léta*. (напр., *Svá učednická léta strávil v malém venkovském divadle*) [19, S.II: 162];

в) перехідний вік, який чехи пов'язують з великою потребою у їжі: *být / být v žravých / žravejch letech*; із неприємним, верескливим голосом, властивим хлопцям у період дорослішання: *telecí hlas* (напр. *Nemůžou už ten jeho telecí hlas poslouchat!*) [19, S.II: 91]; з етапом, коли хлопці поведуться незграбно, норовито, невиховано, грубо: *mít telecí léta / být / být v telecích letech* (напр. *Je teď v těch telecích letech a poradit se nedá*) [19, S.II: 162]; *krackovská / krackovitá léta* (напр. *Snad až vyroste z krackovských let, bude s ním zase pořádek*) [19, S.II: 161].

г) середній молодий вік, який пов'язують дуже часто із віком Христа (33 роки): *být v Kristových letech, mít Kristová leta, být v rozpuku let*.

Філософ С.М.Бардонов зазначає, що між просторовими і часовими характеристиками існує подібність. І ця подібність (схожість) не випадкова. Простір і час взаємодоповнюють одне одного. Взаємодоповненість полягає в тому, що простір визначають через час і навпаки [2, 90 – 94]. Серед обраної групи фразеологізмів трапляються такі, в яких накладається часове і просторове значення. Так, наприклад, ФО *na dosah ruky* (семантика «близько») вживається для характеристики мети, місця, що є часово і просторово досяжною (напр., *Cíl horolezecké výpravy byl už téměř na dosah ruky, ale pro sněhovou bouři byl další výstup zastaven*) [19, S.II: 72]; *v těsném sledu* (напр. *Hrom se ozýval za bleskem v těsném sledu*) [19, S.II: 306].

Мовознавці однастайні в тому, що конотація – обов'язковий елемент фразеологічного значення. Фразеологічне значення більш емоційне, образне, виразне, ніж лексичне, бо фразеологізми допомагають висловити своє ставлення до того, що відбувається. Досліджуючи чеські ФО на позначення часових та просторових відношень, стверджуємо, що, однак, більшість ФО із вищевказаною семантикою є стилістично нейтральними, тобто не мають вираженої експресивності, емоційності, оцінності. Проте, трапляються ФО із негативною конотацією, зокрема, із семантикою “далеко”: *do horoucích pekel, být v Tramtárii, být v Prčicích**; на позначення вікового періоду старості: *patřit do starého / starýho haraburdí / železa, starý vích, starý mrzout* (прикладі вищевказані). Позитивну оцінку, здебільшого, несуть фразеологізми з семантикою “близько”: *mít to při ruce; mít to u nosu*;

* Нові семи кваліфікаційно-оціночного характеру утворюються завдяки вживанню вигаданих особових номінативів *Tramtárie, Prčice*, що в розмовно-побутовій чеській мові (т.зв. *obecné češtině*) мають негативне забарвлення.

mít to u huby; na dosah ruky (напр. - *Copak vy, vy máte stanici tramvaje na dosah ruky*) [19, С.П: 72], адже вони асоціюються зі зручностями, вигодами для людини; з семантикою "рідний дім, земля: *rodná / otcovská hrouda* (напр. *Za nic na světě by nevyměnil rodnou / otcovskou hroudu*). [19, С.П: 104].

Підсумовуючи, варто відзначити, що чеськí ФО на позначення часових і просторових відношень виконують важливу номінативну функцію, тонко відтворюють різноманітні відтінки значень, допомагають нам глибше і точніше найменувати оточуючу дійсність. І усі ці відтінки значень ФО реалізують, безумовно, в контексті, адже як зауважують дослідники В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев, що значення фразеологізмів найповніше розкривається в контекстах, оскільки саме контекстові належить основна роль у реалізації значень різних мовних одиниць; розгляд же поза контекстом, поза зв'язком з іншими мовними одиницями вводить у сферу понять, відтісняючи на задній план всебічну реалізацію значень фразеологічних одиниць [15, 46 – 47].

В семантичній структурі досліджуваних ФО конотативний аспект не є визначальним, знаходиться на її периферії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови: Монографія. – Івано-Франківськ: Лілея НВ, 1997. – 176 с.;
2. Бардонов С.М. Про множинність форм простору і часу // Філософська і соціологічна думка, 1990. – №4. – С. 90-94;
3. Білоноженко В.М., Гнатюк І.С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В.М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1989. – С.16;
4. Добрыднева Е.Л. Фразеологические средства и способы вербализации эмоциональных концептов в языке и речи / Е.Л. Добрыднева // Проблемы вербализации концептов в семантике языка и текста: Материалы Международного симпозиума. – Волгоград: Перемена, 2003. – С. 99;
5. Кубрякова Е.С. Когнитивные аспекты словообразования и связанные с ним правила инференции (семантического вывода) // Новые пути изучения словообразования славянских языков. – Магдебург, 1997. – С. 44;
6. Мокиенко В.М. Славянская фразеология: Учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов. – М.: Высш. школа, 1980. – С. 173;
7. Потебня А.А. Из записок по теории словесности. –Х., 1905. – С. 260;
8. Ройзензон Л.И., Авалиани Ю.Ю. Современные аспекты изучения фразеологии // Проблемы фразеологии и задачи ее изучения в высшей и средней школе. – Вологда, 1967. – С. 75;
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – С. 141;
10. Тараненко О.О. Номінація. "Українська мова". Енциклопедія / О. О. Тараненко, В. М. Русанівський, М.П. Зяблюк. – К., 2000. – С. 385 – 387;
11. Телия В.Н. Номінація. – В.: Энциклопедический лингвистический словарь. – М., 1990. – С. 336;
12. Телия В.Н. Номінація. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / В. Н. Телия. – [2-е изд.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 336 – 337;
13. Тепляков І.М. Конфронтація фразеологізмів на рівні системи та функціонування (на матеріалі слов'янських мов) // Мовознавчі студії. Вип.2. Фразеологізм і слово у тексті і словнику (За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75-річчя від дня народження професора Мар'яна Демського). – Дрогобич: Посвіт, 2010. – С. 394-404;
- 14.

Тепляков І.М. Типи смислової структури кількісних фразеологізмів та їх знакова функція у чеській мові // Проблеми слов'янознавства, Львів, 1988. – С. 41-47; 15. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. – Х, 1990. – С.46-47; 16. Українська мова: Енциклопедія / [Відпов. ред. М. П. Зяблюк]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2004. – 385 с.; 17. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации. Языковая номинация: общие вопросы. – М., 1977. – С. 98; 18. Чабаненко В. А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови // Мовознавство. – 1984. – №2. – С. 12; 19. Čermák F. a kol. Slovník české frazeologie a idiomatiky. – S. I–III. – Praha, 1983–1994.

Костанда І. (Київ, Україна)

Явище паралелізму в мові українського фольклору

Основним завданням дослідження є вивчення втілення явища паралелізму в мові української фольклорної поезії.

Ключові слова: мова фольклору, паралелізм, стилістика

Основной задачей исследования является изучение воплощения явления параллелизма языке украинской фольклорной поэзии

Ключевые слова: язык фольклора, параллелизм, стилистика

The major concern of the research is the study of parallelism in the language of the Ukrainian folk poetry

Key words: the language of folklore, parallelism, stylistics

Актуальність дослідження визначається потребою визначення тих мовних рис фольклорного тексту, які є етноспецифічними, і тих, які поширені в народній творчості різними мовами і репрезентують різні традиції. До останніх належить паралелізм, що відзначений у слов'янському фольклорі, народній творчості неслов'янських індоєвропейських традицій, у фінно-угорській, близькосхідній і китайській поезії. У кожному випадку явище паралелізму має власну специфіку й реалізується неоднаковими мовними засобами.

Новизна дослідження полягає у визначенні мовних особливостей паралелізму в українських фольклорних текстах у співвіднесенні з позовними аспектами зазначеного явища.

Мета дослідження – продемонструвати специфіку паралелізму як явища мови української народнопоетичної творчості.

Особливості мови українських народних дум, зокрема їхнього синтаксису, істотно сприяють розвитку різних варіантів паралелізму. Адже, на відміну від народної пісні, де переважає коротке речення, у домі маємо відносно довге речення, в якому самостійні частини об'єднані спільністю підмета для декількох присудків. «Мова думи схожа на нитку перлів, на яку нанизано багато однакових перлин, які лише зовнішнім